Л. І. Денисюк,
учитель української
мови і літератури
гімназії ім. С. Д. Скляренка

м. Золотоноші,
Черкаська обл

Конспект уроку - "Зачарована Десна" О. Довженка – казкова подорож у світ його дитинства

Тема: "Зачарована Десна" О. Довженка – казкова подорож у світ його дитинства. Проблематика. Характери. Поетика кіноповісті.

Мета: ознайомити учнів зі змістом кіноповісті; дати характеристику образам – персонажам; проаналізувати естетику твору; розвивати уміння і навички учнів проникати в інтертекстову сферу художнього твору; виховувати почуття святості родини, України.

Тип уроку: урок-дослідження.

Форми організації навчання: групові.

Хід уроку

І. Організаційний момент.

Звучить фонозапис пташиного співу, що налаштовує на сприйняття художнього твору.

ІІ. Актуалізація і корекція опорних знань.

– Розкажіть про дитячі роки Сашка Довженка.

– У кого ще з вивчених вами письменників було подібне дитинство чи фрагменти його? (М. Стельмах, Ю. Яновський, Б. Лепкий).

– У яких творах зафіксовані були враження дитинства? ("Гуси-лебеді летять", "Вершники", "Казка" мого життя").

ІІІ. Оголошення теми, мети уроку

Звучить музика Е. Моріконе.

Ми вирушимо сьогодні у казкову подорож дитинства Олександра Довженка. Генії починаються змалку… Пам'ятаєте? Або: усі ми родом з дитинства. Польський письменник Ян Парандовський, шукаючи витоки творчості багатьох майстрів красного письменства, висловився надзвичайно поетично і вражаюче: "Колись це джерело забило вперше…"

Задум "Зачарованої Десни" виник у Довженка ще перед війною, про що свідчить запис у "Щоденнику" 5 квітня 1942 року:

"А вчора, пишучи спогад про дитинство, про хату, про діда, про сінокіс, один собі у маленькій кімнаті. Боже мій! Скільки ж прекрасного і дорогого було в моєму житті, що ніколи-ніколи не вернеться! Скільки краси на Десні, на сінокосі і скрізь – усюди, куди не гляне моє душевне око!"

Ми маємо привілей доторкнутися душею до тієї краси, щоб вийти після уроку іншими – кращими, чистішими, добрішими. "Слово – сила. Увіковічене на письмі, воно здобуває владу над думками і мріями людей, і неможливо ні виміряти, ні уявити межу цієї влади. Слово панує над простором і часом. Але, тільки схоплене сіткою літер, думка живе і діє. Все решта розвівається вітром. Прогрес у розвитку людської думки, досягнення розуму людського народилися з оцих слабеньких літер – стеблинок на білому полі, паперу", – писав Ян Парандовський у своїй "Алхімії слова", ніби закликаючи нас досліджувати все, що написане тими, хто жив до нас.

Групові форми дослідження методом навчального мозкового штурму.

Технологія проведення.

Комплектуються групи із 7-9 учнів, які упродовж 10-15 хвилин генерують ідеї, потрібні для розв'язання проблеми.

Штурм відбувається у 3 етапи:

І етап – озвучення і фіксація ідей;

ІІ етап – експертний аналіз і відбір;

ІІІ етап – група відбирає 2-3 найкращих варіанти і обирає спікера, який розповідає про них учням і вчителю.

Завдання для І групи.

Які саме ключові уривки з кіноповісті слід озвучити, щоб світ Довженкового дитинства постав у всій красі і повноті?

Завдання для ІІ групи.

Створити цитатний проект характеристики образів повісті так, щоб найміскіше передати їх колорит.

Завдання для ІІІ групи.

Окресліть основні проблеми повісти "цитатним ланцюгом" та викристалізуйте ідею твору.

Завдання для IV групи.

Дослідіть художні особливості повісті й подайте "цитатну опору" на розсуд однокласників.

Проблемні запитання для активізації мислення.

– Які люди оточували героя повісті?

– Від чийого імені ведеться розповідь – малого чи дорослого Сашка?

– Яким було розуміння життя і смерті дитиною?

– Як гармоніювала природа і дитина?

– Яке завдання художника, митця?

– Чи може дитина усвідомлювати себе як представника роду, нації?

– Чи уявляв Сашко свій родовід через конкретні заняття родичів?

– Про що свідчить відсутність сюжету в повісті? Чи не далися взнаки імпресіоністичні погляди у школі Геккеля?

– Яка роль пейзажу в повісті?

– Яке місце фольклору в творі?

– Який синтаксичний спосіб вираження, думки у Довженка улюблений?

– З якою метою вдається письменник до засобів сміху у "Зачарованій Десні"?

– "Тропи-стежини до людських сердець" (Ян Парандовський). Якими стежинами увійшов Довженко до вашого серця?

– Про що свідчить мова твору, яка вона?

– Прокльони – це творчість чи крик зболеної душі?

Озвучення результатів мозкового штурму.

Експертна оцінка роботи учнів учителем, підсумок уроку.

Домашнє завдання.

Вивчити напам'ять уривок з повісті "Благословенна будь…" і написати мініатюру на одну з тем: "Було в моєму дитинстві", "Портрет мого батька", "Портрет моєї матері", Легенди моєї родини", "Таємниця мого родоводу", "Мені приємно і мені неприємно…"

Ці завдання сприятимуть глибшому осмисленню учнями змісту твору у процесі активної "роботи душі", самоаналізу та самооцінки, що є необхідною умовою успішної реалізації принципу особистісно орієнтованого навчання на уроках української літератури.

Урок 3

Тема: Ідеологія тоталітарного режиму очима Довженка. "Щоденник" – звинувачувальний документ системі

Мета: ознайомити учнів з особливостями та змістом його "Щоденника"; розвивати навички логічного та аналітичного мислення, усного монологічного мовлення, публічних дискусій; виховувати почуття гідності та національної причетності.

Тип уроку: семінар-дискусія.

Обладнання: гасла, популярні в СРСР. "Партія – розум, честь і совість нашої епохи", "П'ятирічку – достроково", "Один – за всіх, і всі – за одного", "Партія – наш керманич", "За Сталіна! За Батьківщину!" тощо.

Епіграф: "Щоденники надаються до створення мозаїчних картин: у них є перли і діаманти". Є. Сверстюк

Фонозапис музики І. Дунаєвського, В. Лебедєва-Кумача.

Хід уроку

І. Організаційний етап.

Обладнання лозунгами під "бадьорі" пісні І. Дунаєвського.

ІІ. Перевірка домашнього завдання та актуалізація опорних знань.

У чому ж полягає глибока філософська думка автобіографічної кіноповісті Олександра Довженка?

Чому дорослому Довженку так хотілося "переглянути" відчуття Сашка малого?

III. Оголошення теми, мети уроку.

Вступне слово вчителя.

"Щоденник" О. Довженка до українського читача ішов довго і продовжує іти, адже тільки у 2009 році (за заповітом автора) літературознавці отримають повний доступ до архіву письменника.

Але і нині вже знаний "Щоденник" – перлина літератури, яку Є. Сверстюк порівняв з "Давидовими псалмами" Шевченка. "Цей твір настільки потужний, щирий і безкомпромісний, що якби автор не написав більш нічого, то й тоді увійшов би у досить невелику когорту найпочесніших українських митців", – твердить О. Слоньовська.

Ліна Костенко у праці "Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала" пише, що "…саме О. Довженко і саме своїм "Щоденником" зробив першу досить вдалу спробу становити в нашому національному телескопі головне дзеркало на місце, усунути в ньому бодай найбільші дефекти".

Вам знайомий зміст цього твору, та на сьогоднішньому занятті ми проаналізуємо не тільки зміст. а й розвиток політичної думки, адже всі ви будете громадянами і мусите вчитися орієнтуватися у розбурханому світі вже тепер.

Ідеологія (гр. "вчення про ідею") – система ідей, уявлень, понять, зафіксована в різних формах суспільної свідомості (в політиці, моралі, науці, мистецтві, релігії).

Давайте згадаємо той факт з біографії Довженка, який безумовно вплинув на його розходження з ідеологією комунізму, а саме причетність до петлюрівського війська у роки громадянської війни, що Дамокловим мечем нависала над письменником в усі роки.

Клас ділиться на дві групи, кожна з яких має змогу представити ворогуючі політичні платформи, між якими маневрував Довженко, і до яких був причетний у житті.

Орієнтовні схеми представлення.

Політична платформа петлюрівців.

1. Становлення Центральної Ради і поширення їх універсалів.
2. Причини війни з "совєтами".
3. Причини воєнних невдач УНР.
4. Взаємини з антибільшовицькими силами в Україні.
5. Директорія і Антанта.
6. Політична діяльність за кордоном.

Політична платформа більшовиків.

1. Ануляція Брестського миру і політика щодо України.
2. Внутрішня підтримка більшовизму в Україні.

3. Більшовики і лівоесерівські партії (боротьбисти, борбисти).

4. Причини успіхів у громадянській війні.

5. Основні популістські декрети лівих.

6. Політика більшовиків на Україні (колективізація, русифікація, голодомор, політичні репресії до Великої Вітчизняної війни і після неї).

Підсумок уроку після представлення груп і експертної оцінки групою експертів.

– Чи мала влада уявлення про те, що О. Довженко пише "Щоденник"?

– Чому саме темі жіночої долі Довженко присвятив так багато записів?

– Чому Довженко називає Україну "Великою Вдовицею"?

– Яке місце у "Щоденнику" посідає проблема національної свідомості та гідності українців?

– Яким було ставлення письменника до уряду як до офіційної влади?

– Кого зневажає і кого любить автор "Щоденника"?

– Якими місткими епітетами О. Довженко "відзначає" представників влади?

– Чи був О. Довженко атеїстом?

Домашнє завдання.

Виписати 5 суттєвіших для вас особисто записів із "Щоденника", прочитати "Україну в огні".

Урок 4

Тема: Правда, обпалена війною… (Аналіз кіноповісті "Україна в огні").

Мета: ознайомити учнів зі змістом кіноповісті, проаналізувати твір; закріпити вивчене про кіноповість, характеротворення, поетику; розвивати творчу уяву і аналітичне мислення; виховувати національну гідність.

Тип уроку: урок-діалог

Обладнання: фонозапис музики Томазо Альбіноні.

Хід уроку

І. Організаційний момент.

ІІ. Перевірка домашнього завдання і актуалізація опорних знань

"Україну" в огнів називають "Довженковою Голгофою". Голгофа – череповище, гора на якій було розіп'ято Ісуса Х.риста.

– Що говорить сам Довженко у "Щоденнику" про це?

31 січня 1944 р. було скликано спеціальне засідання політбюро ЦК ВКП(б), на якому і розпинали Довженка. Після засідання друг Берії, режисер М. Чіаурелі, повчав О. Довженка: "Ти вождю пожалів 10 метрів плівочки. Ти жодного епізоду в картинах йому не зробив. Пожалів! Не хотів зобразити вождя! Гордість тебе заїла, от і погибай тепер…". Почалася розправа.

Проблемне запитання (записується на дошці).

– За що? Що саме спровокувало таку люту ненависть Сталіна? У чому полягала небезпека цієї повісті?

Відповідь ми знайдемо, проаналізувавши текст за принципом сократівського "мистецтва повивального".

Текстуальні "розкопки", увага до художньої деталі у процесі діалогу логічно призведуть до розв'язання проблемного запитання.

Система запитань.

– Чому пісня – наскрізний елемент кіноповісті? Вона взята в обрамлення, супроводжує життя героїв?

– Чи не виникають у вас ремінісценції з Шевченком у багатьох епізодах твору? (Порівняйте першу картина повісті "Садок вишневий коло хати", рішучість Лавріна Запорожця у концтаборі, й рядки "Та не однаково мені…", "Минали дні, минають ночі, минає літо").

– Якими епітетами автор окреслює Україну як наскрізний образ повісті? ("кривава", "попалена", "розбита", "поруйнована!", "обездолена в загравах пожеж").

– Як застосовує автор прийом контрасту, протиставлення, щоб підкреслити міру злочину проти своєї правічно прекрасної землі?

– Які образи сильніші – жіночі чи чоловічі? Чому?

– Їх багато. Що об'єднує їх?

– Яка з жіночих постатей найближча серцю автора?

– У яких жіночих образах втілено поетичну душу і трагічну долю України?

– Які картини майже натуралістично відтворюють фантасмагоричну пекельну круговерть війни? (Опис баталії, бій могла витримати тільки людина – "вовки не вили", а "вовчиці плакали").

– Кого з людей автор зобразив за аналогією до вовків? (Батька і сина Краузів).

– Чому селяни бажали втікачам "котитись бубоном"?

– Про який епізод кіноповісті можна сказати словами Ліни Костенко "І це була любов, а не розпуста"?

Сталін у своїй доповіді звинуватив О. Довженка в аморальності.

– То що ж крамольного знайшов чи відчув Сталін у творі?

Підсумок.

Після дитячих версій можна запропонувати і версію Михайла Шевченка, який помітив приховані мотиви психологічного тиску і політичного твору: "Довженко був вождем! Це знали всі. Особливо його вороги. Знали так само, як і те, що вождь без мас, як генерал без армії, – ніякої сили не має. І тому вождя вирвали з мас. ізолювали від середовища, де він міг розкритися сповна, особливо як громадський діяч, де він міг зробити для України те, про що ми навіть не здогадуємося".

Домашнє завдання.

Написати твір на одну з тем: "Що зробив О. Довженко для України?", "Що зробив О. Довженко для мене особисто?", "Як "знайомство" з О. Довженко вплинуло на мене?", "Сповідь перед Олександром Петровичем".

http://www.ukrlit.vn.ua/6klas/12/childhoods.html